

KS. KAROL WAŁCZYK – PRZEMYŚL

## STAN FAKTYCZNY KATECHIZACJI W SZKOŁACH POWSZECHNYCH NA TERENIE DEKANATU ŁAŃCUCKIEGO W OKRESIE II RZECZYPOSPOLITEJ\*

Katechizacja szkolna jest wypełnieniem nakazu misyjnego danego Apostołom przez Jezusa Chrystusa przed Wniebowstąpieniem: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16,15), „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28,19)<sup>1</sup>. Głoszenie Dobrej Nowiny ma na celu wzbudzenie wiary w każdym człowieku, bez względu na jego wiek, pochodzenie, status czy przekonania, a zatem od samego początku istnienia Kościoła stanowiło ono przedmiot szczególnej troski.

W czasach apostołskich do tych, którzy już uwierzyli, kierowana była katecheza o charakterze kerygmatycznym, a jej celem było ugruntowanie ich wiary.

---

KS. KAROL WAŁCZYK – kapłan archidiecezji przemyskiej; w latach 2015-2021 odbył studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu. Uzyskał tytuł magistra teologii (2021) na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Obecnie posługuje jako wikariusz w parafii pw. św. Bartłomieja w Rogach. ORCID: 0009-0006-6634-6284. Kontakt: karolwalczyk1c@gmail.com

\* Niniejszy artykuł jest częścią niepublikowanej dotąd rozprawy magisterskiej autora, zatytułowanej „Katechizacja w szkołach powszechnych na terenie dekanatu łańcuckiego w okresie II Rzeczypospolitej (1918-1939)”, napisanej pod kierunkiem ks. dra Henryka Borcza i obronionej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie w 2021 roku.

1. Cytaty z *Pisma Świętego* za: Biblia Tysiąclecia, wyd. 5.

Po czasach apostołskich, w kolejnych stuleciach, na pierwszy plan wysunęła się forma nauczania w postaci homilii liturgicznych. Czas Ojców Kościoła (praktycznie do VIII wieku) charakteryzowała katecheza objaśniająca teksty Pisma Świętego oraz pogłębiająca naukę o liturgii i sakramentach<sup>2</sup>.

Katecheza wieków średnich, w czasie gdy praktycznie cała Europa była zakonczona w chrześcijaństwie, miała charakter kerygmaticzny, gdyż kierowana była do ludzi już wierzących. Jej celem było solidne nauczanie prawd wiary i zasad życia chrześcijańskiego. Koncentrowano się wówczas szczególnie na pogłębianiu wiary dorosłych wiernych. Katechezy tamtego czasu łączone były z niedzielными celebracjami liturgicznymi i wygłaszanymi w związku z tym homiliami<sup>3</sup>.

Następny etap w przekazie wiary zainicjowały postanowienia Soboru Laterańskiego V (1512-1517), który nakładał na duchowieństwo obowiązek prowadzenia systematycznej katechizacji w parafiach<sup>4</sup>. Jednakże przełomowe znaczenie miały dekrety Soboru Trydenckiego (1545-1563), które przypominały m.in. obowiązek regularnej katechizacji w parafiach, jak też wprowadzały odrębną katechizację dorosłych, dzieci i młodzieży<sup>5</sup>. Zaowocowało to powszechnym głoszeniem kazań katechizmowych dorosłym i nauczaniem ich prawd wiary w kościołach w niedziele, święta i uroczystości w ciągu roku kościelnego. Bardzo duży nacisk zaczęto też kłaść na katechizację dzieci i młodzieży. Polegała ona na głoszeniu im osobnych nauk podczas niedzielnych i świątecznych celebracji liturgicznych, co z czasem przerodziło się w zorganizowany proces nauczania religii w szkołach parafialnych<sup>6</sup>. Na ten czas, wedle zaleceń soborowych, przypadało również opracowywanie pierwszych katechizmów zawierających systematyczny przekaz całości nauki wiary katolickiej. Najważniejszym był oczywiście „Katechizm Rzymski”, będący owocem Soboru Trydenckiego<sup>7</sup>.

Nakazy i reformy Soboru Trydenckiego wprowadzane były w Polsce, a tym samym także w diecezji przemyskiej, od schyłku XVI stulecia. Synod bp. Piotra Gembickiego z roku 1645 stanowił, że w szkołach parafialnych należy uczyć młodzież nie tylko sztuki czytania i pisania, ale też dawać jej podstawy wiedzy religijnej, nauczać posługiwania podczas liturgii, zaś podczas katechez niedziel-

- 
2. R. Murawski, *Historia katechezy*, cz. I, *Katecheza w pierwszych wiekach*, Warszawa 2011.
  3. R. Murawski, *Historia katechezy*, cz. II, t. 1, *Katecheza w średniowieczu*, Warszawa 2015, s. 198-242.
  4. Sobór Laterański V, *Sesja 9: II/C. Reforma kurii i innych [instytucji]*, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. IV, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2005, s. 97, 99.
  5. Sobór Trydencki, *Sesja 24: II. Dekret o reformie, Kanon 4*, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. IV, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2005, s. 743.
  6. J. Czerkawski, *Katecheza młodzieży w nauczaniu Kościoła katolickiego. Zarys problematyki*, Kraków 2020, s. 53.
  7. M. Rusiecki, *Przedmiot katechezy potrydenckiej w Polsce (1566-1699)*, Lublin 1996.

nych uczyć śpiewu kościelnego<sup>8</sup>. Taka forma katechizacji potrydenckiej była dominującą aż po XX stulecie.

Od początku XX wieku katecheza stała się częścią szkolnego procesu edukacyjnego, w związku z czym musiała zostać poddana pewnej metodologii, jak każdy z przedmiotów nauczanych w ramach szkolnych jednostek lekcyjnych<sup>9</sup>.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku, aż do wybuchu wojny w 1939 roku, katechizacja przybrała charakter obowiązkowy i stała się nieodłączną częścią edukacji dzieci i młodzieży w szkołach powszechnych i średnich na terenie całego kraju. W rzeczywistości więc przeniosła się niemal całkowicie z kościołów do szkół i nauczana była zgodnie z ustalonymi ogólnie programami.

W okresie II wojny światowej okupacyjne władze niemieckie zezwoliły po pewnej zwłóce na katechizację w szkołach powszechnych i zawodowych, z wyłączeniem treści patriotycznych. Z kolei na ziemiach okupowanych przez Sowieców w latach 1939-1941 katechizacja w szkołach była całkowicie zakazana, co sprawiło, iż prowadzona była w sposób konspiracyjny.

Po II wojnie światowej, w okresie rządów komunistycznych, katechizacja kilkakrotnie była usuwana ze szkół, w związku z czym prowadzona była w organizowanych przez parafie punktach katechetycznych. Do procesu edukacyjnego w szkołach katecheza powróciła jesienią 1989 roku. Początkowo nauczanie odbywało się według programów z okresu II Rzeczypospolitej, natomiast po Soborze Watykańskim II już zgodnie z nowymi programami.

Należy zauważyć, iż dzieje głoszenia Orędzia Zbawczego Jezusa Chrystusa, w tym formy i etapy katechizacji dzieci i młodzieży, były i są przedmiotem badań historycznych. Z nowszych, polskich publikacji naukowych ujmujących tę tematykę kompleksowo, należy wymienić prace ks. R. Murawskiego<sup>10</sup>, ks. T. Panusia<sup>11</sup>, ks. P. Poręby<sup>12</sup>, ks. R. Czekalskiego<sup>13</sup>, i ks. J. Czerkawskiego<sup>14</sup>. Coraz większa jest również liczba opracowań naukowych poruszających, wprost lub marginalnie, tę tematykę w aspekcie lokalnym poszczególnych diecezji. Wśród tych dotyczą-

8. *Concilia Poloniae*, t. 8, *Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty*, wyd. J. Sawicki, Wrocław 1955, s. 250-251.

9. T. Panuś, *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*, Kraków 2001, s. 25-62; R. Chałupniak, J. Kostorz, *Wybrane zagadnienia z katechetyki*, Opole 2002, s. 33-34.

10. R. Murawski, *Historia katechezy*, cz. I, *Katecheza w pierwszych wiekach; Historia katechezy*, cz. II, t. 1, *Katecheza w średniowieczu*.

11. T. Panuś, *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*.

12. P. Poręba, *Dzieje katechetyki*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 3: *Wiek XIX i XX*, cz. 2, red. M. Rechowicz, Lublin 1977, s. 123-185.

13. R. Czekalski, *Przedmiot i programy nauczania katechetycznego w Polsce w pierwszej połowie XX wieku*, „Seminare. Poszukiwania naukowe”, 17 (2001), s. 59-72.

14. J. Czerkawski, *Katecheza młodzieży w nauczaniu Kościoła katolickiego. Zarys problematyki*.

cych diecezji przemyskiej na uwagę zasługują opracowania abpa A. Szala<sup>15</sup>, ks. H. Borcza<sup>16</sup>, ks. S. Zycha<sup>17</sup> oraz ks. M. Kapłona<sup>18</sup>.

Ponadto dotychczas nie zostały wydane drukiem dysertacje doktorskie ks. Ł. Nycza<sup>19</sup> oraz ks. Ł. Dziedzica<sup>20</sup>, jak też praca magisterska autora niniejszego artykułu<sup>21</sup>, będącego fragmentem rzeczowej dysertacji, publikowanym po wprowadzeniu niezbędnych uzupełnień i korekt.

## 1. Uwarunkowania zewnętrzne katechizacji

Dekanat łańcucki w okresie II Rzeczypospolitej był jednym z 32 (w 1918 roku) i jednym z 35 (w 1938 roku) dekanatów diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego. W jego skład, w 1917 roku, wchodziło 10 parafii (Albigowa, Handzlówka, Husów, Kosina, Kraczkowa, Krzemienica, Łańcut, Medynia, Rakszawa i Wysoka). Tyleż samo parafii, z niewielkimi zmianami organizacyjnymi, liczył dekanat łańcucki w 1938 roku (Albigowa, Czarna, Handzlówka, Husów, Kosina, Kraczkowa, Krzemienica, Łańcut, Rakszawa i Wysoka). W międzyczasie, w 1921 roku, parafia Medynia weszła w skład dekanatu sokołowskiego, zaś w ramach dekanatu łańcuckiego erygowana została parafia Czarna wydzielona z terytorium parafii Krzemienica. Wyżej wymienione parafie były zróżnicowane pod kątem terytorium. Część z nich swoimi granicami obejmowała jedną miejscowość (np. Albigowa, Czarna, Handzlówka), inne zaś kilka (np. Kosina, Kraczkowa, Łańcut).

Na terytorium dekanatu w 1917 roku zamieszkiwało 40.000 katolików obrządku łacińskiego (ponadto 4.330 przebywało na emigracji), 1.129 obrządku greckokatolickiego, 175 akatolików i 2.737 wyznawców judaizmu<sup>22</sup>. Z kolei w 1938 roku,

- 
15. A. Szal, *Udział duchowieństwa diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w katechizacji dzieci i młodzieży szkolnej w okresie międzywojennym*, w: *Katecheza w służbie wiary*, red. W. Janiga, T. Kocór, Przemysł 2004, s. 285-304; Tenże, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918-1939*, Przemysł 2005.
  16. H. Borcz, *Represyjna polityka władz komunistycznych wobec diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w latach 1944-1956*, w: *Powiat przemyski w latach 1944-1956*, red. K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Przemysł-Rzeszów 2006, s. 97-141.
  17. S. Zych, *Diecezja przemyska obrządku łacińskiego w latach 1939-1944/1945*, Przemysł 2011.
  18. M. Kapłon, *Diecezja przemyska w latach 1944-1964*, Rzeszów-Przemysł 2015.
  19. Ł. Nycz, *Katechizacja w archidiecezji przemyskiej w latach 1990-2015*, Lublin 2016 (mps).
  20. Ł. Dziedzic, *Katechizacja w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi abpa Ignacego Tokarczuka (1966-1993)*, Lublin 2024 (mps).
  21. K. Wałczyk, *Katechizacja w szkołach powszechnych na terenie dekanatu łańcuckiego w okresie II Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Przemysł 2021 (mps).
  22. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1917*, Premislae 1916, s. 290-291.

po zmianach granic dekanatu, liczba katolików obrządku łacińskiego wynosiła 36.409, obrządku grekokatolickiego 952, a także 23 akatolików oraz 2.449 żydów<sup>23</sup>.

Liczba szkół powszechnych funkcjonujących w parafiach dekanatu łańcuckiego wyniosła 38 w roku 1917. Natomiast po zmianach granic dekanatu i reorganizacji sieci szkół było ich 28 w roku 1938. Na początku omawianego okresu były to głównie szkoły najniżej zorganizowane (jednoklasowe bądź dwuklasowe). Jedynie w Albigowej, Rakszawie i Soninie funkcjonowały szkoły czteroklasowe, w Krzemienicy szkoła pięcioklasowa oraz dwie szkoły sześcioklasowe w Łańcucie. Należy nadmienić, iż w każdej z tych szkół, bez względu na stopień organizacyjny, nauka trwała sześć lat. Po reformie „jędrzejewiczowskiej” z 1932 roku wszystkie szkoły funkcjonowały jako siedmioklasowe o trzech zróżnicowanych stopniach organizacyjnych<sup>24</sup>.

Katechizacja w okresie II Rzeczypospolitej odbywała się w generalnie sprzyjających warunkach zewnętrznych. Gwarantowała to przede wszystkim Konstytucja z 1921 roku, która wprowadzała obowiązek nauki religii w szkołach dla wszystkich uczniów poniżej 18. roku życia<sup>25</sup>. Lekcje religii traktowane były na równi z innymi przedmiotami, przeznaczano im dwie godziny tygodniowo, a ocena z religii umieszczana była na świadectwie szkolnym. Pod względem prawnym sprawę nauczania religii uregulowało zawarcie Konkordatu w 1925 roku. Artykuł 13 ustalał, że „we wszystkich szkołach powszechnych, z wyjątkiem szkół wyższych, nauka religii jest obowiązkowa”<sup>26</sup>. Poza szkołą katechizm był nauczany systematycznie w kościołach podczas głównej Mszy świętej niedzielnej tzw. Sumy w cyklu trzyletnim (kazania o wierze, o przykazaniach, o środkach łaski). Nauczanie to obejmowało zarówno dzieci szkolne i młodzież, jak też starszych<sup>27</sup>.

Należy mocno podkreślić, że ogórne ustalenia odnośnie ilości godzin przeznaczanych na naukę religii były generalnie respektowane przez władze oświatowe, które nadzorowały szkoły funkcjonujące na terenie dekanatu łańcuckiego w okresie II Rzeczypospolitej. Potwierdzają to sprawozdania duszpasterskie kierowane do Kurii Biskupiej w Przemyślu przez proboszczów i dziekanów dekanatu łańcuckiego. Informowały one, iż zgodnie z zarządzeniami władz państwowych, na każdą klasę przypadało po dwie godziny katechezy tygodniowo. W tym miejscu wspomnieć należy o pojawiających się sporadycznie przypadkach zmniejszenia puli godzin

23. *Rocznik Diecezji Przemyskiej ob. łac. na rok 1938*, Przemyśl 1938, s. 93-96, 132-137, 208.

24. K. Wałczyk, *Katechizacja w szkołach powszechnych*, s. 18-30.

25. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku*, Dziennik Ustaw [dalej: Dz. U.] 1921 nr 44 poz. 267, art. 120.

26. *Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 roku*, Dz. U. 1925 nr 72 poz. 501, art. XIII.

27. W. Piwowarski, *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce Odrodzonej (1918-1939)*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński i S. Wilk, Lublin 1980, s. 137-138.

przeznaczonych na katechizację szkolną przez urzędników lokalnych władz oświatowych. Taki przypadek miał miejsce w szkole w Kraczkowej w 1927 roku, gdzie liczba godzin nauki religii została bezpodstawnie zredukowana. W związku z tym proboszcz tamtejszej parafii, ks. Stanisław Dahl, skierował protest do Rady Szkolnej Powiatowej w Rzeszowie<sup>28</sup>. Podobny incydent miał miejsce w Albigowej w roku szkolnym 1933/1934, gdzie Inspektorat Szkolny w Jarosławiu zredukował liczbę godzin przeznaczonych na naukę religii. Stało się to bez zgody, a nawet bez poinformowania miejscowego proboszcza ks. Wojciecha Krzyżaka<sup>29</sup>.

Niewątpliwie duży, ale trudny do oceny wpływ na przebieg i skuteczność katechizacji, miała postawa religijno-moralna poszczególnych nauczycieli w szkołach na interesującym nas terenie. Należy tu wyraźnie podkreślić, że nie spotykało się w tym gronie postaw antykościelnych. W sprawozdaniu z odbytej w roku 1921 wizytacji dziekan, ks. Bronisław Wojaczyński, jednoznacznie określał stosunek lokalnego nauczycielstwa do katechetów i nauczania religii generalnie jako pozytywny, ewentualnie poprawny<sup>30</sup>. Z kolei w sprawozdaniu po odbytej w 1923 roku wizytacji tenże dziekan zauważył, że nauka religii w szkołach powszechnych odbywa się bez przeszkód w przewidzianym wymiarze godzin. Podkreślił też pozytywny stosunek kadry nauczycielskiej do nauki religii oraz księży katechetów i w ogóle do Kościoła, widoczny szczególnie w kilku parafiach. Co więcej, w niektórych parafiach grono pedagogiczne zaangażowane było czynnie w życie parafii i tak np. w parafii Wysoka dwie nauczycielki zorganizowały chór kościelny, który śpiewał podczas większych uroczystości<sup>31</sup>.

Bardzo podobny kontekst pracy katechetycznej na terenie dekanatu wyłania się także z późniejszych sprawozdań duszpasterskich. Proboszcz parafii Wysoka ks. Stanisław Sabat w krótkiej relacji o stanie religijnym z 1929 roku zanotował, iż karda nauczycielska w tamtejszej szkole sama jest bardzo religijna, a ponadto dba o religijne wychowanie dzieci<sup>32</sup>. Również sprawozdania z parafii Handzlówka i Wysoka z roku 1934 podkreślały przychylny stosunek kadry nauczycielskiej do Kościoła oraz jej troskę o religijne wychowanie dzieci<sup>33</sup>.

Informacje zawarte w sprawozdaniach proboszczowskich i dziekańskich znajdują potwierdzenie w relacjach ostatnich żyjących jeszcze świadków tamtego czasu.

28. Archiwum Archidiecezji Przemyskiej [dalej: AAPrz], sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Pismo ks. Stanisława Dahla do Rady Szkolnej Powiatowej w Rzeszowie z dnia 8 marca 1927 roku (odpis).

29. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Albigowa za rok 1933/34.

30. Tamże, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za rok 1921.

31. Tamże, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej dekanatu łańcuckiego w roku 1923.

32. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka z roku 1929.

33. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka za rok 1933/34; tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Handzlówka za rok 1934.

Pani Zofia Rajzer wspomina, że gdy była jeszcze w klasie pierwszej, tuż przed wojną w szkole w Wysokiej o wychowanie religijne dzieci troszczyła się usilnie także jedna z nauczycielek – pani Antonina Chmielecka, która poświęcając wiele czasu, uczyła dzieci pieśni religijnych i zawsze dzieliła się z nimi cennymi wskazówkami z dziedziny religijno-moralnej. W ten sposób wspierała ona owocnie księdza w nauczaniu religii. Respondentka wspomina także, iż wszystkie dzieci bez wyjątku uczęszczały na katechezę (oczywiście prócz dzieci żydowskich)<sup>34</sup>.

Z kolei pani Monika Skóra naukę w szkole powszechnej rozpoczęła w 1930 roku. Przez pierwsze dwa lata uczęszczała do szkoły w Podzwierzyńcu, po czym przez kolejnych pięć lat była uczennicą szkoły żeńskiej w Łańcucie. Jak wspomina, tamtejsza wychowawczyni, pani Bartoszyńska, poza lekcjami ze swojej specjalności, troszczyła się dodatkowo o rozwój życia religijnego podopiecznych. Pilnowała ona, ażeby uczennice przychodziły w każdą niedzielę na Mszę świętą, co weryfikowała później w czasie lekcji<sup>35</sup>.

## 2. Katecheci

Zdecydowanie największy wpływ na efektywność dzieła katechizacji w parafiach dekanatu łańcuckiego w omawianym czasie mieli miejscowi katecheci. To od ich pilności i zaangażowania, a także osobistych talentów zależały w dużym stopniu jej poziom i stan. Już pierwsze chronologicznie sprawozdanie z przeprowadzonej w roku 1918 przez dziekana ks. Bronisława Wojaczyńskiego wizytacji dekanatu łańcuckiego ukazuje pozytywny obraz katechizacji na tym terenie. Dziekan odnotował, że we wszystkich parafiach nauka religii prowadzona była w pełnym wymiarze godzin. W Wysokiej miejscowy katecheta, ks. Stanisław Sabat, uczył religii sumiennie, w ustalonym wymiarze godzin, co owocowało dobrym postępem w rozwoju religijnym dzieci<sup>36</sup>. Było to o tyle znamienne, że dopiero co zakończyła się I wojna światowa, która przyniosła wielkie spustoszenie w moralności i obyczajach społeczeństwa (w tym dzieci i młodzieży), przed czym nie uchroniły się nawet małe wioski.

Również w roku 1921 nauka religii we wszystkich parafiach dekanatu odbywała się regularnie i bez przeszkód, z pozytywnym skutkiem. Wspomniany już wikariusz w Wysokiej, ks. Sabat, katechizował 10 godzin tygodniowo w pięciu klasach, a oprócz tego wygłaszał co tydzień w kościele jedną egzortę. Jego pracę

34. Z. Rajzer, Relacja ustna z 9 IX 2019.

35. M. Skóra, Relacja pisemna z 26 VIII 2019.

36. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej parafii dekanatu łańcuckiego w roku 1918.

pozytywnie oceniał dziekan ks. Bronisław Wojaczyński, stwierdzając, że: „Trzyma się planów dawnych, materiał wyczerpuje”<sup>37</sup>. Jedyne zgrzyt w tamtym czasie, uwarunkowany miejscową sytuacją, pojawił się w bardzo rozległej parafii Łańcut, w której katecheci uczyli równolegle w kilku szkołach, do których dojazd był niezwykle uciążliwy i pochłaniał czasem nawet kilka godzin. W 1921 roku Rada Szkoły w wiosce Dębinie, w obrębie parafii Łańcut, interpelowała do bp. Józefa Sebastiana Pelczara w sprawie, skądinąd gorliwego i doświadczonego katechety łańcuckiego, ks. Juliana Ulaka, iż nie wywiązuje się on z obowiązku nauki religii ze względu na utrudniony dojazd do ich szkoły (ok. sześć kilometrów wiejskiej drogi w jedną stronę). Rada Szkoły zwróciła się z prośbą, aby katechizację w tej niewielkiej placówce podjął mniej obciążony obowiązkami ks. Zygmunt Dziedziak, proboszcz w pobliskich Białobrzegach, gdyż do szkoły ma zaledwie niecałe dwa kilometry. Po zbadaniu i zrelacjonowaniu sprawy przez proboszcza łańcuckiego, ks. Walentego Mazanka, biskup ordynariusz podjął decyzję o odwołaniu ks. Ulaka z funkcji katechety w szkole wiejskiej w Dębinie, jednocześnie zlecając prowadzenie katechezy w tamtejszej placówce oświatowej ks. Zygmuntowi Dziedziakowi. Pasterz poinformował o tym także Kuratorium Okręgu Szkolnego we Lwowie pismem z dnia 22 sierpnia 1921 r. Ks. Ulak miał być zwolniony z funkcji katechety w tamtejszej szkole wraz z rozpoczęciem kolejnego roku szkolnego, tj. od dnia 1 września 1921 r.<sup>38</sup>

Kolejne relacje z dekanatu łańcuckiego tchnęły optymizmem. W sprawozdaniu za rok duszpasterski 1928/1929 proboszcz parafii Kosina, ks. Julian Krzyżanowski, podkreślił, iż nauka religii w szkołach prowadzona przez wikariusza ks. Piotra Piętę odbywała się regularnie i ze skutkiem dodatnim, jeśli chodzi o wiedzę i wiarę katechizowanych dzieci<sup>39</sup>. Bardzo pozytywnie oceniał pracę katechetyczną w tym samym czasie na podległym mu terenie także proboszcz parafii Rakszawa ks. Jan Dykiel, podkreślając w sprawozdaniu, iż na 527 dzieci uczęszczających do miejscowych szkół, wszystkie pobierały naukę religii<sup>40</sup>. Należy podkreślić, że taki krzepiący obraz katechizacji w dekanacie utrzymał się do końca omawianego okresu.

37. Tamże, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za rok 1921.

38. AAPrz, b. sygn. Akta szkolne katechetyczne 1920-1929, Pismo ks. Juliana Ulaka do Konsystorza Biskupiego z dnia 3 października 1921 roku.

39. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Kosina za rok 1928/29.

40. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Rakszawa z 1929 roku.



### 3. Frekwencja uczniów w szkołach

Skuteczność katechizacji zależała w pewnym stopniu od frekwencji uczniów na katechezie. Omawiając tę kwestię, należy wziąć pod uwagę fakt, że na liczebność dzieci katechizowanych w danej parafii wpływ miała zarówno jej wielkość, jak też zróżnicowanie wyznaniowe i religijne ludności ją zamieszkującej. Frekwencja była także zależna od sumiennosci w realizowaniu przez uczniów obowiązku szkolnego, z czym nie zawsze i nie wszędzie było najlepiej, zwłaszcza w początkowych latach okresu II Rzeczypospolitej. Zjawisko to miało wiele przyczyn.

Dostępne autorowi dane statystyczne nie pozwalają ściśle ustalić liczby dzieci w wieku szkolnym w parafiach dekanatu łańcuckiego w okresie II Rzeczypospolitej, jak też stwierdzić, ile spośród nich faktycznie realizowało obowiązek szkolny. Tym samym niemożliwym jest precyzyjne ustalenie ilości dzieci uczęszczających wtedy na katechezę. Wiadomo, że w tamtym czasie w całym dekanacie ludność rzymskokatolicka stanowiła ponad 90 % populacji, z czego można wnioskować, że również taki procent wśród wszystkich dzieci stanowiły te należące do Kościoła katolickiego.

Najczęstszym powodem zaniedbywania obowiązku szkolnego była, szczególnie w wioskach, powszechna bieda. Dzieci od najmłodszych lat były angażowane do pracy w gospodarstwie rodziców. Wiele z nich (szczególnie starszych) musiało najmować się do pracy w Łańcucie bądź też u zamożniejszych gospodarzy, żeby wspomóc rodzinę w trudnej sytuacji<sup>41</sup>. Dochodziło również do takich sytuacji, że rodzice celowo nie posyłali dzieci do szkół lub zatrzymywali je przez dłuższy czas, tłumacząc się potrzebą dodatkowej pary rąk do pracy. Należy zaznaczyć, że za taką lekceważącą postawę wobec obowiązku szkolnego przewidziane były dla rodziców grzywny, a nawet w bardziej drastycznych sytuacjach 12-godzinny areszt<sup>42</sup>. Sam *Dekret o obowiązku szkolnym* z 1919 roku przewidywał możliwość zwolnienia z niego w przypadku poważnej choroby fizycznej lub umysłowej dziecka bądź też gdy szkoła znajdowała się więcej niż trzy kilometry od miejsca jego zamieszkania<sup>43</sup>. Mieszkająca w Husowie w okresie międzywojennym pani Cecylia Szal podała w swojej relacji, iż wtedy uczęszczała do szkoły oddalonej od jej domu rodzinnego o ponad trzy kilometry. Mimo że szkoła znajdowała się pośrodku wsi, to jednak była ona zbyt odległa dla niej jako dziecka, aby ten wymóg mogła stale realizować przy złym stanie dróg, zwłaszcza w okresie jesiennym i zimowym<sup>44</sup>.

41. T. Gałczyńska, *Szkolnictwo w powiecie łańcuckim w latach 1868-1939*, Rzeszów 2016, s. 308.

42. T. Gałczyńska, *Historia szkoły ludowej w Albigowej*, cz. 1, Łańcut 2010, s. 38.

43. *Dekret o obowiązku szkolnym z dnia 7 lutego 1919 roku*, Dziennik Praw Państwa Polskiego [Dz. Pr. P. P.] 1919 nr 14 poz. 147, art. 32-33.

44. C. Szal, Relacja ustna z 10 IX 2019.

Innym powodem zaniedbywania obowiązku szkolnego przez dzieci wiejskie był brak odpowiedniej odzieży i obuwia w okresie zimowym, szczególnie w rodzinach wielodzietnych. Wiele braków było także w organizacji samych szkół bezpośrednio po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku. Brakowało pomocy dydaktycznych, podręczników, zeszytów, etc. Najgorzej sytuacja wyglądała właśnie w miesiącach zimowych, gdy niejednokrotnie w szkole brakowało drewna na opał, w związku z czym trzeba było naukę przerwać.

Należy jednak zaznaczyć, że niska frekwencja uczniów w szkołach nie była tylko skutkiem szwankującego systemu oświatowego i zaniedbania ze strony władz lokalnych w pierwszych latach niepodległości, ale bardzo dużo było w tym winy i niedbalstwa rodziców, którzy nie troszczyli się należycie o edukację swoich dzieci<sup>45</sup>. Już w 1921 roku Kuria Biskupia w Przemyślu, na prośbę Kuratorium Okręgu szkolnego we Lwowie, wystosowała apel do duchowieństwa całej diecezji, aby czy to w kazaniach, czy przy jakichkolwiek innych okazjach przypominali rodzicom o obowiązku posyłania dzieci do szkoły oraz uświadamiali im potrzebę i powinność zapewnienia dzieciom należytego wykształcenia dla ich dobra moralnego i materialnego. Prośba Kuratorium dyktowana była tym, że „frekwencja dzieci do szkoły jest wprost straszna, ławki szkolne świecą pustkami, rodzice na tę sprawę są obojętni”<sup>46</sup>.

Cytowana już respondentka Cecylia Szal, która naukę w rozpoczęła w 1939 roku w szkole powszechnej w Husowie, wspomina, iż nauka oraz posyłanie dzieci do szkół nie było w tamtym czasie priorytetem. Owszem, realizowano obowiązek szkolny, ale niekiedy po kilku ukończonych klasach dzieci, gdy tylko trochę podrosły, były więcej angażowane do pracy w gospodarstwie i w domu, przez co wielokrotnie trzeba było przerywać naukę w szkole bądź odkładać ją w czasie. Pani Cecylia sama ukończyła trzy ostatnie klasy w międzyczasie już pracując<sup>47</sup>.

Z kolei z relacji pani Zofii Rajzer, mieszkanki Wysokiej, wyłania się pewien ogólny obraz funkcjonowania szkolnictwa przed II wojną światową w okolicach Łańcuta i nie tylko. Zauważa ona, że w okresie międzywojennym żniwo zbierało wielkie zaniedbanie oświatowe, jakie przez wiele dziesiątek lat było obecne w zaborze austriackim. Pomimo odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku, niełatwo było w krótkim czasie zmienić ten opłakany stan szkolnictwa. Pani Zofia wspomina swoich rodziców, którzy ukończyli dwie czy trzy klasy w szkole powszechnej, po czym musieli zajmować się pracą w gospodarstwie. Nie było czasu ani chęci kształcenia dzieci, ponieważ powszechnym było przekonanie,

45. T. Gałczyńska, *Szkolnictwo w powiecie łańcuckim*, s. 310-314.

46. *Nowe programy do nauki religii. Do duchowieństwa o frekwencji dzieci do szkoły*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” [dalej: KDP], 21 (1921), z. 10-11, s. 118.

47. C. Szal, Relacja ustna.

że przejmą one obowiązki w prowadzeniu domu i pracy na roli. Wiele dzieci w bardzo młodym wieku było także wysyłanych do służby w pałacu u hrabiostwa Potockich w Łańcucie bądź do pracy w ich folwarkach znajdujących się w wioskach okalających Łańcut. W związku z tym trzeba było żmudnego procesu budowania świadomości oświatowej u ludzi. Pani Zofia wspomina jednak, że nawet w tak skomplikowanej sytuacji dzieci bardzo chętnie uczęszczały na lekcje religii. Był u nich głód wiary i poznawania Pana Boga, dlatego ochoczo słuchały każdej nauki księdza<sup>48</sup>.

#### 4. Katechizacja szkolna i pozaszkolna

Z dostępnych materiałów archiwalnych oraz z zebranych relacji wynika, że wśród dzieci szkolnych na terenie dekanatu nie było takich, które uczęszczając do szkół, zaniedbywały z rozmysłem katechizację. W sprawozdaniu parafialnym z 1929 roku ówczesny proboszcz w Albigowej zanotował, że wszystkie dzieci, które chodziły do szkoły, uczestniczyły także w lekcjach religii prowadzonych regularnie w każdej klasie<sup>49</sup>. Z kolei proboszcz parafii Husów w przesłanym w tym samym roku do Kurii Biskupiej w Przemyślu wykazie dzieci zobowiązanych do nauki w szkole powszechnej dodał, iż w parafii nie było dzieci, które by nauki religii nie pobierały<sup>50</sup>. Podobnie było także w parafii Łańcut. Tamtejszy proboszcz, ks. Walenty Mazanek, relacjonując w 1931 roku posługę duszpasterską miejscowych wikariuszy, nie omieszczał przy okazji podkreślić dobrej frekwencji dzieci na lekcjach religii prowadzonych przez nich w szkołach w Soninie, Dąbrówkach, Smolarzynach, Woli Bliższej (Małej) i Podzwierzyńcu<sup>51</sup>. Także w parafii Krzemienica w 1934 roku katechizacja odbywała się w szkole regularnie i dzieci szkolne pilnie w niej uczestniczyły<sup>52</sup>.

Pani Monika Skóra wspomina, że przez te lata szkolne wszystkie dzieci wyznania rzymskokatolickiego uczęszczały na lekcje religii, które prowadził w Łańcucie

48. Z. Rajzer, Relacja ustna.

49. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Albigowa za rok 1928/29.

50. Tamże, Wykaz dzieci z parafii Husów obowiązanych do uczęszczania do szkoły powszechnej z dnia 4 czerwca 1929 roku.

51. AAPrz, sygn. TPS 144/1 Teczka parafii Łańcut, List ks. Walentego Mazanka do Biskupa Ordynariusza Przemyskiego z dnia 22 lutego 1931 roku.

52. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Krzemienica za rok 1933/34.

katecheta ks. Ludwik Wasylewicz. Co więcej, choć dodatkowa nauka religii poza szkołą nie była obowiązkowa, uczniowie bardzo chętnie w niej uczestniczyli<sup>53</sup>.

Miejscowi duszpasterze, gdy tylko była taka potrzeba, troszczyli się także o to, aby dzieci, które z najróżniejszych przyczyn nie uczęszczały do szkół lub okresowo opuszczały lekcje, miały zapewnioną możliwość uzupełnienia wiedzy religijnej. Z przebadanych, fragmentarycznych niestety relacji, dowiadujemy się, iż przynajmniej w niektórych parafiach dekanatu łańcuckiego w okresie II Rzeczypospolitej prowadzona była także katecheza pozaszkolna. Głównie miała ona na celu przygotowanie dzieci do przyjęcia Pierwszej Komunii świętej. Jednakże dla młodych parafian, zwłaszcza tych, którzy z różnych powodów nie uczęszczali do szkół, była to okazja do zgłębiania wiary katolickiej i prawd objawionych. Takie spotkania odbywały się w kościołach głównie w niedziele przy okazji Mszy świętej. Te proste nauki pomagały dzieciom lepiej zrozumieć i rozwijać ich relację z Bogiem.

Potrzebę dodatkowej katechizacji widać chociażby na przykładzie sytuacji, jaka miała miejsce w Kraczkowej w 1918 roku. W sprawozdaniu dziekańskim z tego czasu znalazła się informacja, że szkoła z powodu braku opału była zamknięta (w zimie), w związku z czym nie odbywała się także nauka religii. Jednakże w ramach uzupełnienia katechezy, jak też przygotowania do Pierwszej Komunii świętej, odbywały się spotkania dzieci z księdzem w kościele parafialnym w okresie od Wielkanocy do jesieni. Takie dodatkowe doksztalcanie w tamtym czasie odbywało się także w parafii Kosina, gdzie w kościele parafialnym dzieci przygotowywał wikariusz, zaś w kaplicy przy plebanii – ksiądz proboszcz. W Wysokiej w roku 1918 szkoła również nie funkcjonowała w okresie zimowym, dlatego też nie było tam nauki religii. W to miejsce tamtejszy katecheta przeprowadzał w kościele parafialnym dodatkowe spotkania z dziećmi przed Pierwszą Komunią świętą.<sup>54</sup> W 1921 roku w dekanacie łańcuckim w miesiącach zimowych ponownie zamknięto szkołę w Kraczkowej, a zatem zawieszono też regularną naukę religii. W takich okolicznościach dodatkowa katechizacja odbywała się w ramach przygotowania dzieci do Pierwszej Komunii świętej w kościele przez trzy tygodnie, co dwa dni bezpośrednio przed uroczystością oraz później w okresie od III Niedzieli Wielkanocnej do końca czerwca<sup>55</sup>. Podobnie w Wysokiej w 1923 roku wikariusz przygotowywał dzieci do Pierwszej Komunii świętej w kościele parafialnym w okresie od Wielkanocy do czerwca<sup>56</sup>.

53. M. Skóra, Relacja pisemna.

54. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej parafii dekanatu łańcuckiego w roku 1918.

55. Tamże, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za rok 1921.

56. Tamże, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej dekanatu łańcuckiego w roku 1923.

W sprawozdaniu ze stanu parafii w Kosinie w roku 1929 tamtejszy proboszcz anonsował, że oprócz nauki religii w szkole głoszone są w każdą niedzielę kazania katechetyczne<sup>57</sup>. Także w parafii Krzemienica, oprócz regularnej nauki religii w szkołach, katechizowano w tamtym czasie dzieci i starszych w kościele parafialnym. Księża głosili w niedziele na tzw. Sumie oraz przed nieszporamai kazania katechetyczne<sup>58</sup>. Praktyka taka znana była również w parafii Wysoka, gdzie prócz regularnej nauki religii w szkole katechizowano w kościele parafialnym, o czym informował tamtejszy proboszcz w sprawozdaniu za rok 1929<sup>59</sup>.

Pani Cecylia Szal, która uczęszczała do szkoły powszechnej w Husowie od 1939 roku, wspomina, że religii uczył ją w tamtym czasie ówczesny proboszcz ks. Julian Bąk. Wszystkie dzieci, które chodziły do szkoły, uczęszczały także na lekcje religii i to bardzo chętnie. Wspomina także o swoim przygotowaniu do Pierwszej Komunii świętej. Było ono częścią katechezy, ale specjalne spotkania odbywały się także w kościele parafialnym. Za przygotowanie tych dzieci odpowiadał ksiądz proboszcz<sup>60</sup>. Z kolei Zofia Rajzer rozpoczęła naukę w szkole powszechnej w Wysokiej koło Łańcuta w 1938 roku. Na lekcje religii uczęszczała od pierwszej klasy. Uczył ją od początku, a także już po wybuchu II wojny światowej, miejscowy proboszcz ks. Stanisław Sabat. Powszechnym był niestety w tamtych czasach notoryczny brak jakiegokolwiek katechizmu, jak też egzemplarzy Pisma Świętego. W tej sytuacji tak naprawdę bardzo dużo dzieci zdobywało formację religijną w domu od rodziców – szczególnie w latach okupacji niemieckiej<sup>61</sup>.

Czymś raczej wyjątkowym w dekanacie łańcuckim w tamtym czasie były specjalne konferencje dla rodziców o wychowaniu moralnym i religijnym dzieci, jakie organizował w parafii Wysoka proboszcz ks. Stanisław Sabat. W sprawozdaniu za rok 1929 informował on, iż wszyscy rodzice mający dzieci w szkole bardzo chętnie przychodzili na te spotkania i słuchali porad, jak najlepiej wychować w wierze swoje dzieci<sup>62</sup>. Były też i sytuacje odmienne, jak ta, gdy proboszcz parafii Krzemienica skarżył się w sprawozdaniu ze stanu religijnego parafii za rok 1933/34 na brak zaangażowania tamtejszych rodziców w wychowanie religijne dzieci<sup>63</sup>.

57. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Kosina za rok 1928/29.

58. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Krzemienica z roku 1929.

59. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka z roku 1929.

60. C. Szal, Relacja ustna.

61. Z. Rajzer, Relacja ustna.

62. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka z roku 1929.

63. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Krzemienica za rok 1933/34.

## 5. Pomoce dydaktyczne i podręczniki

Podręczniki (katechizmy) do nauki religii miały służyć zarówno dzieciom, jak też katechetom. Dzieciom pomagały lepiej zrozumieć i przyswoić treści usłyszane w czasie lekcji religii, zaś katechetom właściwie dobierać wykładany materiał i urozmaicać dzieciom czas nauki<sup>64</sup>. Konkretne podręczniki i pomoce dydaktyczne były proponowane nauczycielom religii wraz z programami nauczania. W przypadku diecezji przemyskiej taki wykaz pomocy katechetycznych, z których powinni korzystać katecheci i dzieci, dołączono do programu nauczania z lat 1913-1914, ogłoszonego wówczas drukiem w diecezjalnym piśmie urzędowym „Kronika Diecezji Przemyskiej”.

Pośród podręczników dla szkoły powszechnej rzeczony program wymieniał pomoce zarówno dla katechetów, jak i dla uczniów. Dla pierwszego roku nauki jako pomoc dla nauczycieli wskazywał *Katechezy elementarne* ks. Walentego Gadowskiego oraz *Der Religionsunterricht für das erste Schuljahr* autorstwa Franza Bobelki<sup>65</sup>, zaś na drugi rok nauki *Der Religionsunterricht für das zweite Schuljahr* tego samego autorstwa, z zachowaniem podręcznika ks. Walentego Gadowskiego<sup>66</sup>. Na trzeci rok nauki program polecał jako podręczniki służące uczniom *Mały katechizm* oraz *Historię biblijną* ks. Walentego Wołcza, zaś dla katechetów – *Katechezy* autorstwa ks. Wojciecha Galanta, a także *Katechesen für das dritte Schuljahr* Franza Bobelki oraz wydawany w Paryżu *Katechizm w obrazach*<sup>67</sup>. W czasie czwartego roku nauki uczniowie nadal mieli korzystać z *Małego katechizmu* oraz z podręcznika *Historia biblijna* ks. Walentego Wołcza. Natomiast dla nauczycieli polecane były takie podręczniki jak: *Katechezy* ks. Wojciecha Galanta, a ponadto *Die biblische Geschichte II*, jak też paryskie wydanie książki *Katechizm w obrazach*<sup>68</sup>. W trakcie piątego roku nauki oprócz podręczników: *Historia biblijna* autorstwa ks. Walentego Wołcza i *Dzieje biblijne* Józefa Szustera uczniowie mieli korzystać także z *Katechizmu średniego*. Z kolei jako pomoc dla katechetów program polecał *Kommentar zur biblische Geschichte* autorstwa Friedricha Knechta, *Die biblische Geschichte* oraz *Katechizm dla ludu* autorstwa Franciszka Spirago, przetłumaczony przez ks. Wojciecha Galanta, a także *Zasady i całość wiary katolickiej* – Gaume’a oraz *Die Länder der heili-*

64. Należy zauważyć, że z powodu powszechnej biedy, zwłaszcza w pierwszym dziesięcioleciu po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, niewielu rodziców stać było na zakup katechizmów dla swoich dzieci.

65. *Plany nauki religii dla szkół ludowych pospolicich, wydziałowych i dla szkół przemysłowych (c. d.)*, KDP, 14 (1914), z. 3-4, s. 71.

66. Tamże, s. 77.

67. Tamże, s. 78, 84.

68. Tamże, s. 85, 91.

*gen Schrift* – RübSamena. Wymieniany był także wspomniany już *Katechizm w obrazach*<sup>69</sup>. Wreszcie w szóstym roku nauki uczniowie nadal mieli korzystać z podręczników: *Historia biblijna* ks. Walentego Wołcza i *Dzieje biblijne* Józefa Szustera oraz z *Katechizmu średniego*. Natomiast pośród pomocy dla katechetów wymienione były takie podręczniki jak *Kommentar zur biblischen Geschichte* Friedricha Knechta, *Die biblische Geschichte III, Zasady i całość wiary katolickiej* – Gaume'a, *Katechizm dla ludu* autorstwa Franciszka Spirago (przetłumaczony przez ks. Wojciecha Galanta), *Die Länder der heilige Schrift* – RübSamena oraz *Obrazy katechizmowe* i *Bibelkunde* autorstwa Brüllla<sup>70</sup>.

Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o nauce szkolnej religii katolickiej z 1926 roku wyraźnie zastrzeżało, że podręczniki do katechezy zalecane przez Ministerstwo muszą mieć także aprobatę kompetentnej władzy kościelnej. Prawo takiej aprobaty podręczników miał każdy biskup ordynariusz w swojej własnej diecezji<sup>71</sup>.

Należy zauważyć, że późniejsze programy z okresu II Rzeczypospolitej nie podawały gotowego zestawu takich pomocy, z czego można wnioskować, że dopuszczano korzystanie z tych wcześniej zalecanych, jak też przygotowywanych na bieżąco przez diecezjalnych autorów. Tak też było w przypadku diecezji przemyskiej, której kolejni pasterze dawali placet podręcznikom przygotowywanym lub tłumaczonym z innych języków przez miejscowych katechetów. Spore wzięcie, zwłaszcza we wcześniejszym okresie, miał trzytomowy katechizm Franciszka Spirago, przetłumaczony na język polski przez profesora Seminarium Duchownego w Przemyślu ks. Wojciecha Galanta, wydany trzykrotnie drukiem (Mikołów 1906, 1919 i 1927)<sup>72</sup>. Dwa wydania *Katechizmu religii katolickiej*, opartego na tzw. Katechizmie austriackim, przygotował z kolei katecheta szkół przemyskich ks. Karol Marciak<sup>73</sup>. Natomiast podręcznik bazujący na tzw. Katechizmie Deharbe'a opracował katecheta rzeszowski ks. Wawrzyniec Pilszak<sup>74</sup>. Innym przykładem rodzimej twórczości na polu katechetycznym był dwutomowy podręcznik bazujący na

69. Tamże, s. 92, 99.

70. Tamże, s. 99, 112.

71. *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o nauce szkolnej religii katolickiej z dnia 9 grudnia 1926 roku*, Dz. U. 1927 nr 1 poz. 9, par. 3.

72. A. Szal, *Udział duchowieństwa diecezji przemyskiej*, s. 296-297.

73. K. Marciak, *Katechizm religii katolickiej dla młodzieży*, Przemyśl 1924; Tenże, *Katechizm religii katolickiej, czyli nauka katolicka o służbie Bożej dla starszej młodzieży szkół powszechnych*, Przemyśl 1936.

74. W. Pilszak, *Katechizm religii katolickiej na tle dzieł Deharba T. J. i Likowskiego*, Rzeszów 1928.

opowiadaniach katechizmowych wraz z przykładami, opracowany przez kapłana diecezji przemyskiej ks. Antoniego Cząstkę<sup>75</sup>.

Największą popularnością w diecezji przemyskiej cieszył się bezspornie podręcznik w formie katechizmu dla uczniów szkół powszechnych, autorstwa ks. Wojciecha Tomaki<sup>76</sup>, późniejszego biskupa sufragana przemyskiego. Pierwszy nakład sięgnął 10 000 egzemplarzy i został szybko wyczerpany, stąd też potrzebne było kolejne jego wydanie, co świadczyło o wielkim zapotrzebowaniu w diecezji na tego typu pomoce naukowe w procesie katechizacji. Intencją autora i wydawców katechizmu było, ażeby trafił on do wszystkich uczniów szkół powszechnych w diecezji<sup>77</sup>.

## 6. Praktyki religijne uczniów

Należy w tym miejscu przypomnieć o obowiązkowych praktykach religijnych uczniów, które w okresie II Rzeczypospolitej były nieodłączną częścią toku zajęć katechetycznych w szkołach<sup>78</sup>. Rozporządzenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 1926 roku bardzo wyraźnie wskazywało, że stanowiły one integralną część procesu nauczania i wychowania, zaś wszystkie dzieci i młodzież szkolna były zobowiązane do czynnego w nich uczestnictwa. Rozporządzenie to zawierało dokładny spis owych praktyk, a należały do nich: nabożeństwa rozpoczynające i kończące rok szkolny, Msze święte niedzielne i świąteczne, coroczne trzydniowe rekolekcje, spowiedź i Komunia święta dla uczniów. Znalazł się tam również nakaz wspólnej modlitwy rozpoczynającej i kończącej każdą jednostkę lekcyjną<sup>79</sup>.

Teksty modlitw w języku polskim dla szkół zostały przyjęte już kilka lat wcześniej uchwałą Konferencji Episkopatu Polskiego w Częstochowie z dnia 10 czerwca 1922 roku. Do użytku katechetów diecezji przemyskiej teksty te zostały ogłoszone wkrótce w periodyku urzędowym „Kronika Diecezji Przemyskiej”<sup>80</sup>. Modlitwy te były przeznaczone do wspólnego odmawiania w szkole, a ponadto w oparciu o nie

75. A. Cząstka, *Wiara w Boga i czyn z wiary. Opowiadania katechizmowe z przykładami*, t. 1, Lwów 1926; Tenże, *Wiara w Boga i czyn z wiary. Opowiadania katechizmowe z przykładami*, t. 2, Lwów 1928.

76. W. Tomaka, *Katechizm religii katolickiej dla szkół powszechnych*, Przemyśl 1931.

77. *Nowe wydanie katechizmu*, KDP, 31 (1931), z. 12, s. 438-439.

78. *Zasady normujące stanowisko XX. Prefektów (Katechetów) w szkołach państwowych*, KDP, 22 (1922), z. 5-6, s. 69.

79. *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, par. 7.

80. *Wiadomości i ogłoszenia urzędowe. Uchwałą Biskupów Polskich w Częstochowie ujednostajniony tekst pacierza w języku ojczystym*, KDP, 22 (1922), z. 5-6, s. 69-72.



katecheci mieli wyklądać prawdy wiary podczas katechizacji. Teksty zawierały: Skład Apostolski, Dekalog, Przykazanie miłości Boga i bliźniego, Pięć przykazań kościelnych, Główne prawdy wiary, Siedem sakramentów świętych, Pięć warunków Sakramentu Pokuty, Trzy cnoty Boskie, Akty cnót Boskich, Ofiarowanie, Cztery cnoty główne, Najprzedniejsze dobre uczynki, Uczynki miłosierne co do duszy i ciała, Siedem grzechów głównych, Ostateczne rzeczy człowieka, Pobożne westchnienia, Modlitwa przed jedzeniem i po jedzeniu.

## 7. Owoce katechizacji

Praca katechetyczna zmierzała z założenia nie tylko do pogłębiania wiary i wiedzy religijnej uczniów, ale także do wprowadzania ich w kolejne szczeble wtajemniczenia chrześcijańskiego (sakramenty) i stopniowego angażowania w życie Kościoła partykularnego (parafii).

Ważnymi etapami tego procesu na poziomie szkoły powszechnej były spowiedź i Pierwsza Komunia święta oraz sakrament Bierzmowania. W interesującym nas okresie liczba dzieci przystępujących po raz pierwszy do sakramentu Pokuty i Komunii świętej w poszczególnych parafiach dekanatu łańcuckiego (w zależności głównie od ich liczebności) wahała się w różnych latach od 18 (Handzlówka 1921 rok)<sup>81</sup> do nawet 350 (Łańcut 1934 rok)<sup>82</sup>. Należy podkreślić, że na tym terenie nie odnotowano przypadków, aby dzieci z rodzin katolickich z woli rodziców nie przystępowały do Pierwszej Komunii świętej. Także katecheci starali się wszystkie dzieci dopuszczać do tych sakramentów dla ich dobra duchowego i rozwoju religijnego. Informacje dotyczące ilości dzieci przystępujących do spowiedzi i Pierwszej Komunii świętej w parafiach dekanatu łańcuckiego w okresie II Rzeczypospolitej można znaleźć w sprawozdaniach dziekańskich i parafialnych z tamtego okresu. Należy pamiętać, iż dane te są fragmentaryczne, niemniej jednak dają pewien obraz omawianej kwestii.

W sprawozdaniu dziekańskim za rok 1921 pojawiły się zastrzeżenia niektórych proboszczów co do wieku dopuszczania dzieci do Pierwszej Komunii świętej. Problem ten dotyczył parafii Albigowa i Handzlówka, gdzie według oceny tamtejszych duszpasterzy dzieci z klasy drugiej były za mało rozwinięte pod względem religijnym<sup>83</sup>.

81. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za rok 1921.

82. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Łańcut za rok 1933/34.

83. Tamże, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za rok 1921.

Kolejnym stopniem wtajemniczenia chrześcijańskiego, do którego przygotowywała katecheza szkolna i parafialna, był sakrament Bierzmowania. Od razu należy zaznaczyć, iż Bierzmowanie nie odbywało się tak często, jak to ma miejsce dzisiaj, gdyż w tamtym czasie wizyta biskupa w parafii należała do wydarzeń rzadkich, a przez to wyjątkowych i ważnych dla całej wspólnoty. Sakramentu udzielano zarówno uczniom starszych klas szkół powszechnych, jak też osobom dorosłym. Możemy się o tym dowiedzieć np. z „Liber confirmatorum” parafii Kosina. W okresie II Rzeczypospolitej tamtejszą parafię biskupi wizytowali zaledwie dwukrotnie, udzielając przy tym wszystkim dopuszczonym kandydatom, sakramentu Bierzmowania. Podczas wizytacji, która odbyła się w dniach 20-21 czerwca 1927 roku, bp Karol Fischer udzielił sakramentu Bierzmowania kandydatom w liczbie 1 090 (oczywiście młodzieży szkolnej i dorosłym). Drugą w omawianym okresie wizytację parafii Kosina przeprowadził bp Franciszek Barda, ówczesny ordynariusz diecezji przemyskiej. W dniach 27-28 czerwca 1936 roku udzielił on sakramentu Bierzmowania kandydatom w liczbie 641<sup>84</sup>.

## 8. Życie katolickie

Wymiernym rezultatem pracy katechetycznej była przynależność katechizowanych dzieci i młodzieży do bractw i stowarzyszeń religijnych. Zapisywali się do nich zarówno uczniowie szkół powszechnych, jak też ci, którzy niedawno ukończyli w nich naukę. Z dokumentacji dotyczącej dekanatu łańcuckiego z lat 1918-1939 dowiadujemy się, że na jego terenie funkcjonowało w tamtym czasie kilka bractw i stowarzyszeń o charakterze religijnym, do których należały także dzieci i młodzież w wieku szkolnym. Istniały one praktycznie we wszystkich parafiach dekanatu. Dzieci zapisywały się do Krucjaty Eucharystycznej, Bractwa Aniołów Stróżów oraz do Bractwa Żywego Różańca, zaś nieco starsza młodzież udzielała się w katolickich stowarzyszeniach młodzieżowych.

Dla dzieci z niższych klas szkół powszechnych dedykowana była Krucjata Eucharystyczna. Założył ją francuski jezuita Albert Bessier w 1916 roku, a placet Stolicy Apostolskiej dla jej działalności i propagowania dał papież Benedykt XV w 1921 roku. W Polsce dzieło Krucjaty zaadaptowała, dziś święta, Urszula Ledóchowska w 1925 roku, a pierwsza grupa działała w miejscowości Pniewy. Ruch ten rozwijał się w Polsce do wybuchu II wojny światowej w 1939 roku. Do Krucjaty wstępowały dzieci po Pierwszej Komunii świętej, a jej celem było pogłębienie życia religijnego młodego pokolenia poprzez przybliżanie do wielkiej

---

84. Archiwum Parafii Kosina [dalej: APK], b. sygn. Liber Confirmatorum (rkps).

tajemnicy Eucharystii<sup>85</sup>. W parafiach diecezji przemyskiej w 1933 roku działało 111 kół Krucjaty w 82 parafiach<sup>86</sup>, zaś kilka lat później tych kół było już 284<sup>87</sup>.

Na obszarze dekanatu łańcuckiego w 1930 roku w parafii Łańcut działały dwie takie grupy<sup>88</sup>. Działalność Krucjaty przy szkole ss. Boromeuszek w latach 1934-1935 koordynował tamtejszy katecheta ks. Marian Koper<sup>89</sup>. Niestety, w dostępnych materiałach drukowanych z późniejszego czasu nie mamy informacji o jej funkcjonowaniu. Kolejna informacja o Krucjacie Eucharystycznej dotyczy parafii Wysoka. W sprawozdaniu za rok 1933/1934 tamtejszy proboszcz informował, iż do tego stowarzyszenia należało wówczas 90 dzieci w wieku szkolnym oraz 41 dzieci starszych, które już zakończyły naukę w szkole powszechnej<sup>90</sup>.

Najwięcej członków w dekanacie łańcuckim zrzeszało Bractwo Aniołów Stróżów. Zostało ono powołane do istnienia przez biskupa przemyskiego Macieja Hirschlera listem pasterskim z dnia 11 września 1871 r. Wedle polecenia ordynariusza było ono gałęzią istniejącego wcześniej Bractwa Wstrzemięźliwości przeznaczonego dla dorosłych<sup>91</sup>, a zrzeszało dzieci w wieku szkolnym celem uformowania ich jako przyszłych członków owego Bractwa Wstrzemięźliwości. Do Bractwa Aniołów Stróżów należeli chłopcy do 16. roku życia oraz dziewczęta do 14. roku życia. Najczęściej dzieci były do niego przyjmowane w dniu Pierwszej Komunii świętej bądź też w dzień liturgicznego wspomnienia św. Aniołów Stróżów. Zadaniem dzieci należących do bractwa była wstrzemięźliwość od napojów alkoholowych, unikanie karczm oraz unikanie demoralizacji ze strony uzależnionych od alkoholu osób dorosłych. Zgodnie ze statutem każde z dzieci codziennie miało odmawiać krótką modlitwę do swego Anioła Stróża<sup>92</sup>. Według częściowych danych, końcem 1928 roku w diecezji przemyskiej zrzeszało ono co najmniej 74.248 dzieci<sup>93</sup>.

Bractwo to w czasie objętym tematem niniejszego artykułu istniało w każdej parafii dekanatu łańcuckiego i było powszechną formą angażowania dzieci

85. R. Rak, *Krucjaty. Kruczata Eucharystyczna*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 9, Lublin 2002, kol. 1375.

86. *Statystyka Stowarzyszeń Katolickich w diecezji przemyskiej, wedle sprawozdań xx. Dziekanatów z końca 1932 roku*, KDP, 33 (1933), z. 4, s. 157-158.

87. A. Szal, *Udział duchowieństwa diecezji przemyskiej*, s. 299.

88. AAprz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Łańcut za rok 1930.

89. T. Gałczyńska, *Szkolnictwo w powiecie łańcuckim*, s. 139.

90. AAprz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka za rok 1933/34.

91. H. Borcz, *Akcja katolicka w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, „Zeszyty Akcji Katolickiej Archidiecezji Przemyskiej”, 1 (1995) z. 1, s. 18.

92. „Kurenda Przemyskiego Konsystorza Biskupiego obrz. łac.” Rok 1871 nr V.

93. *Stan liczebny Bractwa Wstrzemięźliwości i SS. Aniołów Stróżów i ogłoszenie nowego w tej sprawie kwestjonariusza*, KDP, 32 (1932), z. 7-9, s. 254.

pierwszokomunijnych w życie parafialne. Od 1917 roku funkcjonowało ono w Albigowej, Handzlówce, Kosinie, Krzemienicy, Łańcutcie, Medyni oraz w Rakaszawie<sup>94</sup>. W Husowie bractwo, założone w 1906 roku, zrzeszało w roku 1928 aż 924 młodych parafian. W Kosinie natomiast bractwo założone w 1874 roku zrzeszało w 1928 roku 1.040 dzieci. Do bractwa w Krzemienicy należało wtedy 60 dzieci, z czego można wnioskować, iż jego działalność została zainicjowana niedawno. W łańcuckiej parafii do bractwa założonego w 1916 roku zapisanych było w 1928 roku najwięcej, bo aż 1.143 dzieci. Z kolei założone zaledwie rok wcześniej (w 1927 roku) bractwo w parafii Wysoka zrzeszało 73 dzieci<sup>95</sup>. Z roku 1929 mamy informacje o funkcjonowaniu tegoż bractwa w parafii Krzemienica, Wysoka, Albigowa, Handzlówka i Łańcut<sup>96</sup>. Z roku 1930 w parafii Albigowa, Husów, Łańcut oraz Wysoka<sup>97</sup>, zaś z roku 1933/1934 w parafii Albigowa<sup>98</sup>. W 1937 roku w parafii Albigowa bractwa działające na rzecz trzeźwości liczyły ogółem 903 członków, wśród których było 160 dzieci zrzeszonych w Bractwie Aniołów Stróżów<sup>99</sup>.

Bractwo Żywego Różańca miało swoje początki w 1825 roku, kiedy to Paulina Maria Jaricot założyła pierwszą różę, której zobowiązaniem było codzienne odmawianie jednej tajemnicy różańcowej. Dzieło to zatwierdził w 1832 roku papież Grzegorz XVI. Od tamtej pory wszyscy członkowie róż różańcowych odmawiają codziennie przez miesiąc jedną tajemnicę różańcową. Każda róża liczyła wówczas 15 członków, a zatem każdemu przypadała jedna tajemnica różańcowa<sup>100</sup>.

W Polsce w okresie II Rzeczypospolitej Bractwo Żywego Różańca było powszechną formą modlitewnego zrzeszania się zarówno dorosłych, jak i mło-

94. *Schematismus 1917*, s. 132-137.

95. AAPrz, b. sygn. Teczka Bractwa Aniołów Stróżów i Bractwa Wstrzemięźliwości, Stan ilościowy w 1928 roku. Bractwa Wstrzemięźliwości i Stowarzyszenia Św. Aniołów Stróżów w diecezji przemyskiej ob. łac.

96. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Krzemienica z roku 1929; Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka z roku 1929; Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Albigowa za rok 1928/29; Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Handzlówka z 1929 roku; Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Łańcut za rok 1929.

97. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Albigowa za rok 1929/30; Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Husów w roku 1930; Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Łańcut za rok 1930; Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka za rok 1929/30.

98. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Albigowa za rok 1933/34.

99. AAPrz, b. sygn. Teczka Bractwa Aniołów Stróżów i Bractwa Wstrzemięźliwości, Kwestionariusz w sprawie akcji przeciwalkoholowej w parafii Albigowa z dnia 13 lutego 1937 roku.

100. M. Konieczny, *Różańcowe bractwa*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, Lublin 2012, kol. 492-493.

dzieży, a także dzieci w wieku szkolnym. W diecezji przemyskiej w 1933 roku działało ono w 229 parafiach, w których róż różańcowych dla chłopców w wieku szkolnym było 571, zaś róż dla dziewcząt w wieku szkolnym 788<sup>101</sup>. W dekanacie łańcuckim od 1917 roku bractwo to istniało w parafiach: Albigowa, Handzlówka, Husów, Kosina, Kraczkowa, Krzemienica, Łañcut, Medynia oraz Rakszawa<sup>102</sup>. Ze sprawozdania z 1929 roku, sporządzonego przez proboszcza parafii Kosina ks. Juliana Krzyżanowskiego, dowiadujemy się, że tamtejsi wierni byli szczególnie zaangażowani w Bractwo Żywego Różańca. W dzieło to bardzo chętnie włączały się także dzieci w wieku szkolnym, które modliły się w swoich różach wraz z rówieśnikami<sup>103</sup>. Zmiana tajemnic różańcowych odbywała się tam kilka razy do roku w niedziele, oddzielnie dla chłopców i dla dziewcząt<sup>104</sup>. Z kolei w parafii Wysoka nową szkolną różę dla dzieci zorganizował w 1923 roku ówczesny proboszcz ks. Edmund Madejski<sup>105</sup>. W roku 1929/1930 bractwo skupiało tam 17 dziewcząt i ośmiu chłopców<sup>106</sup>. Z kolei w Albigowej w 1930 roku było zaledwie kilka róż różańcowych zrzeszających chłopców w wieku szkolnym. Ówczesny proboszcz ubolewał nad tym, że młodzieńcy słabo angażowali się w życie parafii. Szczególnie chodziło mu o tych starszych, którzy należeli do wielu organizacji, ale tych pozakościelnych<sup>107</sup>.

Elitarny charakter w diecezji przemyskiej i dekanacie łańcuckim miało Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej męskiej i żeńskiej. Zostało ono zapoczątkowane jeszcze przed I wojną światową w diecezji poznańskiej, zaś u początku okresu międzywojennego przeszczepiono je także do innych polskich diecezji. W diecezji przemyskiej pojawiło się ono za sprawą bpa Józefa Sebastiana Pelczara, który w 1919 roku włączył oddziały już istniejące, jak i tworzące się, do krajowej centrali Stowarzyszenia. W 1922 roku działalność stowarzyszenia rozszerzyła się na teren całej diecezji, a jego oddziały, istniejące wtedy w blisko 100 parafiach, zrzeszały około 3 500 chłopców i dziewcząt. W 1930 roku bp Anatol Nowak zaczął łączyć Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej ze strukturami Akcji Katolickiej, a pełne włą-

101. AAPrz, b. sygn. Teczka Bractw i Stowarzyszeń kościelnych, Wykaz organizacji różańcowych diecezji przemyskiej o. ł. z dnia 1 stycznia 1933 roku.

102. *Schematismus 1917*, s. 132-137.

103. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Kosina za rok 1928/29.

104. APK, b. sygn. Księga ogłoszeń kościoła parafialnego w Kosinie, s. 351-363 (rkps).

105. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej dekanatu łańcuckiego w roku 1923.

106. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka za rok 1929/30.

107. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Albigowa za rok 1929/30.

czenie w jej struktury nastąpiło w 1934 roku, kiedy to stowarzyszenie posiadało w diecezji 185 oddziałów męskich i 253 oddziały żeńskie<sup>108</sup>.

W parafiach dekanatu łańcuckiego Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej zaczęło funkcjonować na początku lat 20. XX wieku. Zapisywała się do niego młodzież męska i żeńska z ostatnich klas szkół powszechnych i starsza, pozaszkolna. W Albigowej w 1921 roku istniał oddział tegoż stowarzyszenia, ale słabo prosperował z powodu braku odpowiedniego lokalu<sup>109</sup>. Dwa lata później w rzeczonyj parafii prężnie działał oddział żeński stowarzyszenia, liczący 50 dziewcząt i wciąż się rozwijający, zaś oddział męski zrzeszał wówczas 20 chłopców<sup>110</sup>. Obie grupy funkcjonowały także w 1934 roku, z czego żeńska miała dwa oddziały<sup>111</sup>. W Handzlówce oddziały męski i żeński zostały założone w 1920 roku. Na początku do Stowarzyszenia zapisało się 100 dziewcząt i 75 chłopców, jednakże po roku oba oddziały zostały rozwiązane<sup>112</sup>. W niedługim czasie wznowiły one działalność, gdyż funkcjonowały w 1929, 1930, a także w 1934 roku<sup>113</sup>. Z kolei w Husowie w 1934 roku istniał tylko oddział żeński<sup>114</sup>. W Kosinie oddział żeński stowarzyszenia założono w grudniu 1919 roku, a w 1921 roku liczył on 75 dziewcząt. Oddział męski z kolei założony został we wrześniu 1921 roku<sup>115</sup>. W 1922 roku tamtejsi duszpasterze dziewięć razy ogłaszali spotkania formacyjne Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej żeńskiej odbywające się w budynku miejscowej szkoły<sup>116</sup>. W formacji członków tamtejszych stowarzyszeń młodzieżowych bardzo mocno wybrzmiewał element patriotyczny, przejawiający się m.in. poprzez udział w obchodach organizowanych z okazji ważnych rocznic narodowych<sup>117</sup>.

W Kraczkowej w 1921 roku upadł wcześniej zawiązany oddział męski Stowarzyszenia, pozostał zaś żeński liczący 30 dziewcząt, który funkcjonował także

108. H. Borcz, *Akcja katolicka w diecezji przemyskiej*, s. 26-29.

109. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za rok 1921.

110. Tamże, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej dekanatu łańcuckiego w roku 1923.

111. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis Premisliensis rit. lat. pro anno Domini 1934*, Premisliae 1934, s. 92-93.

112. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za rok 1921.

113. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Handzlówka z 1929 roku; tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Handzlówka z 1930 roku; *Schematismus 1934*, s. 93.

114. *Schematismus 1934*, s. 93.

115. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z pracy kulturalno-oświatowej wśród młodzieży w parafii Kosina z dnia 12 grudnia 1921 roku.

116. APK, b. sygn. Księga ogłoszeń kościoła parafialnego w Kosinie, s. 349-351, 353, 356-357, 360-361, 363 (rkps).

117. Tamże, s. 357-358.

w 1929 i w 1934 roku<sup>118</sup>. W Krzemienicy w 1929 roku swój oddział Stowarzyszenia mieli i chłopcy i dziewczęta, a ich świadectwo wpływało dodatnio na wychowanie młodzieży w parafii<sup>119</sup>. Oba oddziały kontynuowały działalność także w 1934 roku<sup>120</sup>. Z kolei na terenie łańcuckiej parafii w 1921 roku działały dwa oddziały Stowarzyszenia: męski w Soninie i żeński na Przedmieściu<sup>121</sup>. Oba kontynuowały działalność zarówno w 1929, 1930, jak i w 1934 roku<sup>122</sup>. W parafii Rakszawa w 1934 roku istniał żeński oddział Stowarzyszenia<sup>123</sup>. Dość wcześnie zorganizowano także struktury Stowarzyszenia w Wysokiej, gdzie w 1923 roku funkcjonował oddział męski liczący 38 chłopców oraz oddział żeński liczący 45 dziewcząt<sup>124</sup>. Oba oddziały istniały także w 1929 i w 1934 roku<sup>125</sup>. Przy końcu 1933 roku w całej diecezji przemyskiej funkcjonowało 169 oddziałów męskich i 223 oddziały żeńskie Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej<sup>126</sup>.

W roku 1934 doszło do reorganizacji struktur Akcji Katolickiej, w wyniku czego Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej przekształcone zostało w Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży męskiej i żeńskiej<sup>127</sup>. W parafiach dekanatu łańcuckiego struktury Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży męskiej i żeńskiej tworzone były w latach 1934-1935. W Albigowej w 1934 roku miało ono jeden oddział męski i dwa żeńskie, które bardzo uroczyście obchodziły wspomnienie patrona młodzieży św. Stanisława Kostki. Młodzież po odprawieniu trzydniowych rekolekcji licznie przystąpiła do sakramentów świętych, dając świadectwo swojej religijności przed całą parafią<sup>128</sup>. W roku 1938 funkcjonował tam już jeden oddział

118. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej na rok 1921; Tamże, Sprawozdanie ze stanu parafii Kraczkowa za rok 1929; *Schematismus 1934*, s. 94.

119. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Krzemienica z roku 1929.

120. *Schematismus 1934*, s. 94.

121. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej za rok 1921.

122. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Łańcut za rok 1929; tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Łańcut za rok 1930; *Schematismus 1934*, s. 94-95.

123. *Schematismus 1934*, s. 95.

124. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej dekanatu łańcuckiego w roku 1923.

125. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka z roku 1929; *Schematismus 1934*, s. 95.

126. *Statystyka Stowarzyszeń Katolickich w diecezji przemyskiej*, s. 157-158.

127. H. Borcz, *Akcja katolicka w diecezji przemyskiej*, s. 34-35.

128. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Albigowa za rok 1933/34.

męski i jeden żeński<sup>129</sup>. Natomiast w parafii Handzlówka w 1934 roku Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży męskiej i żeńskiej liczyło po jednym oddziale<sup>130</sup>. Stan ten utrzymał się do roku 1938<sup>131</sup>. Z kolei w Husowie w 1937 roku istniał jeden oddział żeński Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży<sup>132</sup>. Taki oddział funkcjonował również w Kosinie w 1937 i 1938 roku<sup>133</sup>, zaś w Kraczkowej działał od 1935 roku<sup>134</sup>. W tej ostatniej parafii w 1937 roku spotkania dziewcząt odbywały się na plebanii z powodu braku innego odpowiedniego miejsca, a w formacji towarzyszył im ówczesny wikariusz ks. Ludwik Kącki, który planował założenie w przyszłości również oddziału zrzeszającego chłopców<sup>135</sup>. W Krzemienicy od 1934 roku funkcjonowały dwa oddziały Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży: męski i żeński<sup>136</sup>. W 1937 roku w spotkaniach formacyjnych uczestniczyło tam 23 chłopców oraz 21 dziewcząt<sup>137</sup>. Oba wspomniane oddziały młodzieżowe funkcjonowały także w 1938 roku<sup>138</sup>. Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży żeńskiej w parafii Łañcut liczyło w 1935 roku aż pięć oddziałów działających zarówno w mieście, jak i w kilku wioskach<sup>139</sup>. Dwa lata później, w 1937 roku, działało już pięć oddziałów młodzieży męskiej oraz aż osiem oddziałów młodzieży żeńskiej<sup>140</sup>. Z kolei w Rakszawie w 1937 roku ówczesny proboszcz ks. Józef Krupa zorganizował oddział męski i żeński Stowarzyszenia. Cieszyły się one dużym zainteresowaniem wśród młodych parafian, ponieważ niedługo po rozpoczęciu działalności zapisało się w jego szeregi 60 chłopców i 150 dziewcząt<sup>141</sup>. Oba oddziały funkcjonowały także w 1938 roku<sup>142</sup>. Od 1934 roku Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży organizowane było także w parafii Wysoka, gdzie początkowo funkcjonowały oddziały

129. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis Premisliensis rit. lat. pro anno Domini 1937*, Premisliae 1937, s. 93; *Rocznik Diecezji Przemyskiej 1938*, s. 93.

130. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Handzlówka za rok 1934.

131. *Rocznik Diecezji Przemyskiej 1938*, s. 94.

132. *Schematismus 1937*, s. 94.

133. Tamże, s. 94; *Rocznik Diecezji Przemyskiej 1938*, s. 94.

134. *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis Premisliensis rit. lat. pro anno Domini 1935*, Premisliae 1935, s. 62-63.

135. AAPrz, sygn. TPS 144/5 Teczka parafii Łañcut, Sprawozdanie z wizytacji dekanalnej z dnia 22 stycznia 1937 roku.

136. Tamże, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Krzemienica za rok 1933/34.

137. Tamże, Sprawozdanie z wizytacji dekanalnej z dnia 22 stycznia 1937 roku.

138. *Rocznik Diecezji Przemyskiej 1938*, s. 95.

139. *Schematismus 1935*, s. 63.

140. *Schematismus 1937*, s. 95-96.

141. AAPrz, sygn. TPS 144/5 Teczka parafii Łañcut, Sprawozdanie z wizytacji dekanalnej z dnia 22 stycznia 1937 roku.

142. *Rocznik Diecezji Przemyskiej 1938*, s. 96.



męski i żeński<sup>143</sup>. Taki stan utrzymywał się również w 1937 roku<sup>144</sup>. Ostatecznie w 1938 roku w 10 parafiach dekanatu łańcuckiego funkcjonowało 10 męskich i 11 żeńskich oddziałów Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży<sup>145</sup>.

Kończąc, należy podkreślić, że praktycznie wszystkie bractwa i stowarzyszenia religijne (szkolne i młodzieżowe) w dekanacie łańcuckim, poza statutową działalnością, angażowały się czynnie w życie religijne i katolicko-społeczne swoich parafii, wpływając bardzo pozytywnie na rozwój duchowy zarówno swoich członków, jak i pozostałych wiernych.

\* \* \*

Katechizacja była w omawianym okresie (i tak jest również obecnie) istotną częścią misji Kościoła, jaką jest przepowiadanie Zbawczego Orędzia Chrystusa wiernym, zaś umiejscowiona w szkołach, skierowana była i jest do młodszego pokolenia. W diecezji przemyskiej katechizacja szkolna obecna była w wielu parafiach co najmniej od czasów Soboru Trydenckiego. W XX stuleciu, wraz z upowszechnieniem się obowiązku szkolnego, stała się praktycznie główną formą ewangelizowania młodego pokolenia. Powszechny obowiązek szkolny, wprowadzony niedługo po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, na początku 1919 roku, uczynił katechizację nieodłączną częścią edukacji dzieci i młodzieży w szkołach powszechnych i średnich na terenie całego państwa, gwarantowaną zapisami Konstytucji tzw. „marcowej” z 1921 roku i Konkordatu z 1925 roku. Tak też było w dekanacie łańcuckim w okresie II Rzeczypospolitej.

Sieć szkół powszechnych w tymże dekanacie była w tamtym czasie optymalna, gdyż funkcjonowały one w każdej miejscowości (w niektórych nawet kilka). Ich stopień organizacyjny systematycznie wzrastał, zwłaszcza po reformie jędrzejewiczowskiej z 1932 roku. W związku z tym, że parafie nie były nazbyt rozległe (za wyjątkiem wielowioskowej parafii w Łańcucie), nie było większych trudności w docieraniu katechetów do szkół.

Ludność zamieszkująca dekanat była w niewielkim tylko stopniu zróżnicowana wyznaniowo i religijnie. We wszystkich parafiach dominowali katolicy obrządku łacińskiego, których odsetek na obszarze dekanatu przez cały okres przekraczał 90 % populacji.

Katechizację prowadzili miejscowi duszpasterze – zarówno wikariusze, jak i proboszczowie (kilka parafii posiadało jednoosobową obsadę), zaś wyjątkowo

143. AAPrz, sygn. TDS XVII/1 Teczka dekanatu łańcuckiego, Sprawozdanie ze stanu religijnego parafii Wysoka za rok 1933/34.

144. *Schematismus 1937*, s. 96.

145. H. Borcz, *Akcja katolicka w diecezji przemyskiej*, s. 35-36.

katechizowały siostry zakonne i osoby świeckie, posiadające upoważnienie władz diecezjalnych. Nadzór nad katechizacją w dekanacie sprawowali dziekani, którzy w tym celu odbywali systematycznie wizytacje w szkołach.

W nauczaniu religii w szkołach powszechnych dekanatu obowiązywały programy szczegółowe – regionalne bądź ogólnopolskie, zatwierdzone przez władzę diecezjalną, zmieniane kilkakrotnie w tamtym czasie, a to w związku z reformami organizacyjnymi szkół w Polsce. Pomocniczą rolę w katechizacji spełniały katechizmy przeznaczone zarówno dla uczących religii, jak też i uczniów.

Katechizacja w szkołach dekanatu łańcuckiego odbywała się w sprzyjającym z reguły kontekście zewnętrznym. Odgórne ustalenia odnośnie wymiaru godzin przeznaczonych na naukę religii były na ogół respektowane przez lokalne władze oświatowe. Grono nauczycielskie gremialnie odnosiło się do katechetów życzliwie, a nawet wielu nauczycieli angażowało się czynnie w wychowanie dzieci zgodne z normami etyki katolickiej.

Katecheci, obarczeni z reguły codziennymi zajęciami duszpasterskimi, swoje obowiązki szkolne wypełniali sumiennie i nie spotykało się na terenie dekanatu jakichś rażących zaniedbań z ich strony. Co więcej, w dekanacie przez cały omawiany okres zauważalna była troska miejscowego duchowieństwa o katolickie i patriotyczno-narodowe wychowanie młodego pokolenia Polaków.

Dotkliwym problemem, szczególnie w pierwszych latach po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, była spora absencja uczniów w szkołach, spowodowana różnorodnymi czynnikami (ogólna bieda, brak odpowiedniego ubrania, potrzeba sezonowej pomocy w gospodarstwach, czy zaniedbania ze strony rodziców, itp.).

W dekanacie katechizacja prowadzona była zasadniczo w szkołach, a uzupełniała ją nierzadko katecheza w kościele, organizowana dla dzieci przygotowujących się do Pierwszej Komunii świętej oraz dla tych, które z różnych powodów nie uczęszczały do szkół.

Katechizacja miała na celu pogłębienie wiedzy religijnej i wiary uczniów, ale też doprowadzenie ich do przyjęcia sakramentów (spowiedź, Eucharystia, Bierzmowanie) oraz włączenie ich w życie katolicko-społeczne w parafiach (bractwa dewocyjne, katolickie stowarzyszenia młodzieżowe, itp.). Z fragmentarycznych danych wynika, że katecheza w dekanacie przynosiła na tym polu zauważalne pozytywne efekty.

## Bibliografia

### 1. Źródła

#### 1.1. Źródła rękopiśmienne

##### 1.1.1. Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu

- Akta szkolne katechetyczne 1920 – 1929, b. sygn.
- Teczka Bractw i Stowarzyszeń kościelnych, b. sygn.
- Teczka Bractwa Aniołów Stróżów i Bractwa Wstrzemięźliwości, b. sygn.
- Teczka dekanatu łańcuckiego, sygn. TDS XVII/1
- Teczka parafii Łącut, sygn. TPS 144/1
- Teczka parafii Łącut, sygn. TPS 144/5

##### 1.1.2. Archiwum Parafii Kosina

- Księga ogłoszeń kościoła parafialnego w Kosinie (rkps), b. sygn.
- Liber Confirmatorum (rkps), b. sygn.

#### 1.2. Źródła drukowane

- *Concilia Poloniae*, t. 8, *Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty*, wyd. J. Sawicki, Wrocław 1955, s. 250-251.
- *Dekret o obowiązku szkolnym z dnia 7 lutego 1919 roku*, Dz. Pr. P. P., 1919 nr 14 poz. 147.
- *Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 roku*, Dz. U. 1925 nr 72 poz. 501.
- *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku*, Dz. U. 1921 nr 44 poz. 267.
- Kurenda Przemyskiego Konsystorza Biskupiego obrz. łac. Rok 1871 nr V.
- *Nowe programy do nauki religii. Do duchowieństwa o frekwencji dzieci do szkoły*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 21 (1921), z. 10-11, s. 118.
- *Nowe wydanie katechizmu*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 31 (1931), z. 12, s. 438-439.
- *Plany nauki religii dla szkół ludowych pospolitych, wydziałowych i dla szkół przemysłowych (c. d.)*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 14 (1914), z. 3-4, s. 65-144.
- *Rocznik Diecezji Przemyskiej ob. łac. na rok 1938*, Przemyśl 1938.
- *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o nauce szkolnej religii katolickiej z dnia 9 grudnia 1926 roku*, Dz. U. 1927 nr 1 poz. 9.
- *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1917*, Premisliae 1916.

- *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis Premisliensis rit. lat. pro anno Domini 1934*, Premisliae 1934.
- *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis Premisliensis rit. lat. pro anno Domini 1935*, Premisliae 1935.
- *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis Premisliensis rit. lat. pro anno Domini 1937*, Premisliae 1937.
- *Stan liczebny Bractwa Wstrzemięźliwości i SS. Aniołów Stróżów i ogłoszenie nowego w tej sprawie kwestjonarjusza*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 32 (1932), z. 7-9, s. 254-256.
- *Statystyka Stowarzyszeń Katolickich w diecezji przemyskiej, wedle sprawozdań xx. Dziekanów z końca 1932 roku*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 33 (1933), z. 4, s. 157-158.
- *Wiadomości i ogłoszenia urzędowe. Uchwałą Biskupów Polskich w Częstochowie ujednostajniony tekst pacierza w języku ojczystym*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 22 (1922), z. 5-6, s. 69-72.
- *Zasady normujące stanowisko XX. Prefektów (Katechetów) w szkołach państwowych*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 22 (1922), z. 5-6, s. 67-69.

### 1.3. Relacje pisemne i ustne

- Rajzer Zofia, Relacja ustna z 9 IX 2019.
- Skóra Monika, Relacja pisemna z 26 VIII 2019.
- Szal Cecylia, Relacja ustna z 10 IX 2019.

## 2. Dokumenty Kościoła

- Sobór Laterański V, *Sesja 9: II/C. Reforma kurii i innych [instytucji]*, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. IV, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2005, s. 69-109.
- Sobór Trydencki, *Sesja 24: II. Dekret o reformie*, Kanon 4, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. IV, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2005, s. 733-775.

## 3. Opracowania

- Borc H., *Akcja katolicka w diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, „Zeszyty Akcji Katolickiej Archidiecezji Przemyskiej”, 1 (1995), z. 1, s. 8-44.
- Borc H., *Represyjna polityka władz komunistycznych wobec diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w latach 1944-1956*, w: *Powiat przemyski w latach 1944-1956*, red. K. Kaczmarski, M. Krzysztofiński, Przemyśl-Rzeszów 2006, s. 97-141.

- Chałupniak R., Kostorz J., *Wybrane zagadnienia z katechetyki*, Opole 2002.
- Cząstka A., *Wiara w Boga i czyn z wiary. Opowiadania katechizmowe z przykładami*, t. 1, Lwów 1926.
- Cząstka A., *Wiara w Boga i czyn z wiary. Opowiadania katechizmowe z przykładami*, t. 2, Lwów 1928.
- Czekalski R., *Przedmiot i programy nauczania katechetycznego w Polsce w pierwszej połowie XX wieku*, „Seminare. Poszukiwania naukowe”, 17 (2001), s. 59-72.
- Czerkawski J., *Katecheza młodzieży w nauczaniu Kościoła katolickiego. Zarys problematyki*, Kraków 2020.
- Dziedzic Ł., *Katechizacja w archidiecezji przemyskiej w okresie posługi abpa Ignacego Tokarczuka (1966-1993)*, Lublin 2024 (mps).
- Gałczyńska T., *Historia szkoły ludowej w Albigowej*, cz. 1, Łańcut 2010.
- Gałczyńska T., *Szkolnictwo w powiecie łańcuckim w latach 1868-1939*, Rzeszów 2016.
- Kapłon M., *Diecezja przemyska w latach 1944-1964*, Rzeszów-Przemyśl 2015.
- Konieczny M., *Różańcowe bractwo w: Encyklopedia Katolicka*, t. 17, Lublin 2012, kol. 492-493.
- Marciak K., *Katechizm religii katolickiej dla młodzieży*, Przemyśl 1924.
- Marciak K., *Katechizm religii katolickiej, czyli nauka katolicka o służbie Bożej dla starszej młodzieży szkół powszechnych*, Przemyśl 1936.
- Murawski R., *Historia katechezy*, cz. I, *Katecheza w pierwszych wiekach*, Warszawa 2011.
- Murawski R., *Historia katechezy*, cz. II, t. 1, *Katecheza w średniowieczu*, Warszawa 2015, s. 198-242.
- Nycz Ł., *Katechizacja w archidiecezji przemyskiej w latach 1990-2015*, Lublin 2016 (mps).
- Panuś T., *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*, Kraków 2001.
- Pilszak W., *Katechizm religii katolickiej na tle dzieł Deharba T. J. i Likowskiego*, Rzeszów 1928.
- Piwowarski W., *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce Odrodzonej (1918-1939)*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1980, s. 129-148.
- Poręba P., *Dzieje katechetyki*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 3: *Wiek XIX i XX*, cz. 2, red. M. Rechowicz, Lublin 1977, s. 123-185.
- Rak R., *Krucjaty. Krucjata Eucharystyczna*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 9, Lublin 2002, kol. 1375.
- Rusiecki M., *Przedmiot katechezy potrydenckiej w Polsce (1566-1699)*, Lublin 1996.
- Szal A., *Udział duchowieństwa diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w katechizacji dzieci i młodzieży szkolnej w okresie międzywojennym*, w: *Katecheza w służbie wiary*, red. W. Janiga, T. Kocór, Przemyśl 2004, s. 285-304.
- Szal A., *Duchowieństwo diecezji przemyskiej o. ł. w latach 1918-1939*, Przemyśl 2005.

Tomaka W., *Katechizm religii katolickiej dla szkół powszechnych*, Przemyśl 1931.  
Wałczyk K., *Katechizacja w szkołach powszechnych na terenie dekanatu łańcuckiego w okresie II Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Przemyśl 2021 (mps).  
Zych S., *Diecezja przemyska obrządku łańcuckiego w latach 1939-1944/1945*, Przemyśl 2011.

## Streszczenie

Artykuł podejmuje analizę stanu nauczania religii rzymskokatolickiej w szkołach powszechnych w latach 1918-1939. W pracy przedstawiono warunki organizacyjne katechizacji, w tym dostępność pomocy dydaktycznych, działalność katechetów oraz frekwencję uczniów. Omówiono zarówno szkolne, jak i pozaszkolne formy nauczania religii, ze szczególnym uwzględnieniem praktyk religijnych uczniów oraz funkcjonowania bractw i stowarzyszeń o charakterze religijnym. Na podstawie dostępnych źródeł dokonano oceny efektów katechizacji, wskazując jej wpływ na kształtowanie życia religijnego młodego pokolenia. Celem pracy autora jest podkreślenie znaczenia katechizacji jako ważnego elementu formacji moralnej i społecznej w środowisku szkolnym i parafialnym dekanatu łańcuckiego w okresie II Rzeczypospolitej.

**Słowa kluczowe:** II Rzeczpospolita, dekanat łańcucki, szkoły powszechne, uczniowie, katecheci, katechizacja, frekwencja, pomoce katechetyczne, katolicko-społeczne stowarzyszenia młodzieżowe.

## THE ACTUAL STATE OF CATECHESIS IN PRIMARY SCHOOLS IN THE ŁAŃCUT'S DEANERY IN THE PERIOD OF THE SECOND POLISH REPUBLIC

Article entitled „The actual state of catechesis in primary schools in the Łańcut's deanery in the period of the Second Polish Republic” takes an analysis up of the factual situation of studying Roman Catholic religion in the primary schools in the years 1918-1939. In the article introduced the conditions of catechetical such as access to teaching aids, the activities of catechists and the students attendance. It has been discussed both school or extracurricular forms of studying religion with particular emphasis of religious practices of the students and functioning of brotherhoods in the religious nature. Based on available sources the article contains an assessment of effects of catechesis, indicating its impact on shaping the religious life of the young generation. The purpose of the author's work is to emphasize the importance of catechesis as an important moral and social ele-

ment in the school and parish environment at Łańcut's deanery at the period of the Second Polish Republic.

**Keywords:** The Second Polish Republic, Łańcut's deanery, primary schools, students, catechists, catechization, attendance, catechetical aids, catholic and social youth associations.